

УДК 338.1:656.61

Корецька О. В.

Одеський національний морський університет

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ПОРТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасних умовах проблема стійкості набуває особливу актуальність для підприємств портової діяльності. Метою роботи є дослідження кожної складової стійкої економічної безпеки підприємства для формування методики оцінки рівня їх безпеки. У статті забезпечення економічної безпеки підприємств портової діяльності представлено як послідовність процесів активізації ресурсів задля отримання відповідного рівня економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, стійкість економічної безпеки, система економічної безпеки, оцінка економічної безпеки, складові економічної безпеки, інноваційна складова, ретроспективна складова.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення економічної безпеки набуває великого значення через наявність великої кількості загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, що можуть негативно вплинути на всі етапи господарської діяльності підприємства, розмір економічних витрат і втрат. Аналіз праць вітчизняних та закордонних вчених дає підстави стверджувати, що питання економічної безпеки підприємств, у тому числі і підприємств портової діяльності, ще досліджені не повною мірою, тому є актуальними.

Зважаючи на ідентифіковані загрози економічній безпеці підприємства, до її основних функцій варто віднести:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства (організації);

- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу того чи того суб'єкта господарювання;

- досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством (організацією);

- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, належної ефективності корпоративних наукових досліджень;

- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;

- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;

- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;

- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних і загально корпоративних інтересів.

Все це потребує належного ресурсного забезпечення.

А також процеси, які відбуваються в економіці України, спрямовані на реформування всього господарського механізму в зв'язку з його переорієнтацією на ринковий тип господарювання. У цій ситуації прагнення суб'єкта економічної діяльності стабільно та успішно розвиватися зіштовхується зі складністю оцінки рівня економічної безпеки підприємства або її цілковитою відсутністю. Ще і тому оцінка економічної безпеки держави, регіону, галузі або підприємства останнім часом має особливу актуальність. Формування методики оцінки стійкої економічної безпеки підприємства потребує з'ясування визна-

чень економічної безпеки та стійкої економічної безпеки і її складових. Великий інтерес вітчизняних і зарубіжних вчених і практиків, більш присвячено різним аспектам національної і регіональної безпеки, і значно меншою мірою – питанням економічної безпеки підприємства. Методика оцінки стійкої економічної безпеки підприємства потребує: визначеність з набором складових економічної безпеки підприємства; формалізований опис динамічних властивостей підприємства з точки зору забезпечення його економічної безпеки, у взаємозв'язку з діями дестабілізуючих факторів; визначеність складу оціночних критеріїв складових економічної безпеки, а також їхньою градацією для різних рівнів безпеки.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Вирішенням проблем оцінки економічної безпеки займаються багато вчених, серед них можна визначити Е.А. Олійника [1], який пропонує оцінювати рівень економічної безпеки на основі семи складових. Цей підхід можна назвати ресурсно-функціональним. Визначення сукупного критерію економічної безпеки підприємства виглядає не досить вірогідним, оскільки в розрахунок цього критерію задіяна суб'єктивна думка експертів, а стверджувати про відповідну кваліфікацію цих працівників на вітчизняних підприємствах дуже складно. Дуже складно також передбачити й розраховувати сукупні втрати згідно функціональних складових. Таким чином, практичне застосування ресурсно-функціонального методу для оцінки рівня економічної безпеки підприємства, можна вважати дуже складним і недоцільним через його недостатню вірогідність.

Також оцінкою економічної безпеки займаються і Р. Дронов [2], І. Євдокимов та О.А. Бородіна [3], В. Забродський [4] та інші. Вони дають свої тлумачення економічної безпеки від вузького до дедалі ширшого значення, пропонують різні підходи до оцінки стану економічної безпеки з використанням інтегрального показника – рівня економічної безпеки, системи показників за частковими функціональними критеріями економічної безпеки, індикаторів економічної безпеки та показників прибутку, як передумови для визначення стану економічної безпеки тощо. Однак усі ці підходи не завжди можна пристосувати до сучасних умов, які створюються під впливом нових ринкових відносин, оскільки деякі обчислювання є складними, а їх практичне застосування не завжди можливе.

Мета роботи. Метою роботи є дослідження кожної складової стійкої економічної безпеки підприємства для формування методики оцінки рівня їх безпеки, а також побудова моделі ресурсно-

го забезпечення економічної безпеки підприємств морської галузі.

Виклад основного матеріалу. Під економічною безпекою підприємств портової діяльності нами пропонується розуміти такий стан збалансованої економічної системи внутрішнього середовища підприємства, що здатне адекватно реагувати на динаміку зовнішнього середовища.

У сучасних умовах проблема стійкості набуває особливу актуальність для підприємств портової діяльності. Великі підприємства при наявності широкого доступу до зовнішніх ресурсів, а також ресурсів внутрішньої адаптації до кризових тенденцій, таким як: розширення ринкових зв'язків, диверсифікація робіт, послуг, залучення висококваліфікованих кадрів, оптимізація структури основних виробничих фондів та ін. можуть дозволити собі більш широкий спектр інструментів з підтримання стійкості підприємства.

Така характеристика надає можливість забезпечити якісну розробку нормативно-правових документів, що пов'язані з діяльністю портового господарства країни, та визначити основні стратегічні напрями розвитку портів України.

У розвитку світової портової системи широке розповсюдження отримав процес реформування портової діяльності на основі залучення приватного капіталу у розвиток порту і, в першу чергу, його інфраструктури.

У процесі свого розвитку підприємства портової галузі як система взаємопов'язаних елементів проходять низку циклів стадій стійкості, що змінюють один одного.

Стійкість характеризує статичний стан господарської системи. Її властива порівняльна пропорційність зміни конкретних процесів, при цьому відносна швидкість окремих елементів системи не виявляється.

Забезпечення економічної безпеки підприємства, на нашу думку, можна представити як послідовність процесів активізації ресурсів задля отримання відповідного рівня економічної безпеки. Послідовність представлено у вигляді трьохвимірної моделі ресурсомісткості забезпечення економічної безпеки підприємств портової діяльності (рис. 1) [3].

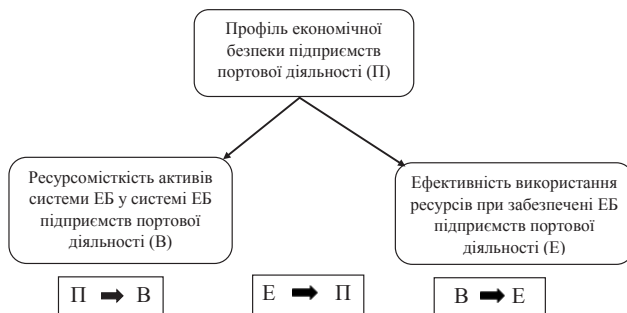

Рис. 1. Трьохвимірний графік моделі забезпечення економічної безпеки

Рівень економічної безпеки тісно пов'язаний з поняттям фінансової стійкості.

Великі підприємства при наявності широкого доступу до зовнішніх ресурсів, а також ресурсів внутрішньої адаптації до кризових тенденцій, таких як розширення ринкових зв'язків, диверсифікація робіт, послуг, залучення висококваліфікованих кадрів, оптимізація структури основних виробничих фондів тощо, можуть дозволити собі

більш широкий спектр інструментів з підтримання стійкості підприємства.

Оскільки підприємства розраховують на довгострокову стабільну роботу, виникла необхідність у застосуванні поняття стійкої економічної безпеки. Нами пропонується визначати стійку економічну безпеку як стан економічної системи внутрішнього середовища, здатний протягом усього життєвого циклу підприємства успішно нейтралізувати як власні внутрішні, так і зовнішні загрози без істотних для себе ресурсних витрат.

Загальновідоме поняття економічної безпеки підприємства включає: фінансову, інтелектуальну, кадрову, техніко-технологічну, політико-правову, екологічну, інформаційну, силову складові [4, с. 139].

Ми вважаємо за доцільне у зв'язку з новими умовами господарювання, які постійно змінюються, додати до загальновідомих складових ще дві, не менш важливі складові, такі як *ретроспективна та інноваційна*.

Складові економічної безпеки мають, як правило, якісні характеристики, що ускладнює використання формалізованих методів для їх оцінки. Запропоновані складові економічної безпеки пропонуємо вимірювати за шкалою порядку, яка застосовується для опису належності об'єкта до певного класу та встановлення пріоритетів і порівнянь.

Будується ця шкала за таким правилом: усім об'єктам одного і того ж класу присвоюється одне і те ж число; також це виконується для об'єктів різних класів. Ця шкала широко використовується при експертному оцінюванні, яке здійснюється з метою упорядкування об'єктів [1].

Для визначення кожної складової обираємо ті показники, які найбільш відповідають характеристиці даної складової. Статистичним методом визначаємо верхні та нижні границі показників кожної складової економічної безпеки. Отримані інтервали необхідно поділити на рівні проміжки (кількість проміжків дорівнює кількості рівнів відповідної складової, які відповідають рівню стану безпеки).

За допомогою експертів було визначено вагомість кожного показника відповідної складової. Після визначення рівня стану економічної безпеки за показниками відповідної складової кожному показнику призначили відповідне число.

Для визначення узагальненого показника відповідної складової нами пропонується використовувати формулу середньозваженості. Після цього за узагальненим показником можна визначити рівень безпеки підприємства. Для визначення рівня економічної безпеки підприємства здійснюємо розрахунок границь показників кожної складової.

Розглянемо більш детально складові економічної безпеки для підприємств портової галузі.

Фінансова складова характеризує фінансову забезпеченість підприємства. Дана складова показує, наскільки ефективно використовуються корпоративні ресурси. Існують три загальновідомі показники, що характеризують фінансову стійкість підприємства:

- надлишок або нестача власних оборотних коштів;

- надлишок або нестача власних оборотних коштів і довгострокових позикових джерел формування запасів;

- надлишок або нестача загальної величини основних джерел формування запасів [5].

Ці показники відповідають показникам забезпеченості запасів і витрат джерелами їхнього

формування. Після проведення розрахунків наведених вище показників за критерієм фінансової стійкості підприємство може бути віднесене до одного з чотирьох рівнів:

- абсолютна фінансова безпека;
- задовільна фінансова безпека;
- незадовільна фінансова безпека;
- критична фінансова безпека.

Інтелектуальна складова відповідає за збереження та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства, тобто охорону сукупності прав на інтелектуальну власність, а також на використання накопичуваних знань і професійного досвіду працівників підприємства.

Інтелектуальна безпека підприємства, як і фінансова, має чотири рівні: абсолютний, задовільний, незадовільний та критичний.

Кадрова складова характеризує кадрову забезпеченість підприємства.

Техніко-технологічна складова характеризує ступінь відповідності застосовуваної на підприємстві техніки та технології сучасним світовим аналогам щодо оптимізації витрат ресурсів.

Основними загрозами *політико-правової складової* у галузі безпеки є: недостатня правова захищеність інтересів підприємства в договірній та іншій діловій документації; порушення юридичних прав підприємства та його працівників; умисне або ненавмисне розголошення комерційно важливих відомостей; порушення норм патентного права.

Рівень *інформаційної складової* економічної безпеки визначається часткою неповної, неточної й суперечливої інформації, використовуваної в процесі ухвалення управлінських рішень та використання запропонованих С.М. Ілляшенко коефіцієнтів [2]:

- коефіцієнта повноти;
- коефіцієнта точності інформації;
- коефіцієнта суперечності інформації.

Інноваційна складова дуже важлива на сучасному періоді для українських підприємств, які стикаються з новими для них питаннями конкуренції, виживання в жорстких умовах конкурентного ринкового середовища, саме інноваційна діяльність та її результати є головною умовою успішної та ефективної роботи.

Інновація характеризується більш високим технологічним рівнем, новими споживчими якостями товару або послуги порівняно з попередніми. Поняття «інновація» застосовується до всіх новітніх змін як у виробничій, так і в організаційній, фінансовій, науково-дослідній, навчальній та інших сферах діяльності. Інновації спрямовані на забезпечення економії ресурсів (матеріальних, кадрових, інтелектуальних та ін.) або на створення умов для такої економії.

Інноваційна складова характеризує функціонування діяльності підприємства на якісно новому рівні. Стосовно підприємства – це сукупність прогресивних, якісно нових змін, що безперервно виникають у часі та просторі. Дану складову ми пропонуємо визначати за допомогою нижченаведених показників:

- коефіцієнт впровадження нових інноваційних видів продукції:

$$K_{i.n.} = \frac{Ni.n.}{Nz.n.}, \quad (1)$$

де $Ni.n.$ – кількість інноваційних видів продукції, що випускаються підприємством;

$Nz.n.$ – загальна кількість видів продукції, що випускається підприємством;

– частка інноваційних підходів, які використовуються у виробничому, управлінському та обслуговуючому процесі ($K_{i.nid.}$):

$$K_{i.nid.} = \frac{\sum B_i}{\sum B_n}, \quad (2)$$

де $\sum B_i$ – сума витрат на інновації;
 $\sum B_n$ – загальна сума витрат на виробництво та реалізацію продукції.

Екологічна складова характеризується дотриманням екологічних норм технології та випуску продукції, мінімізацією втрат підприємства від забруднення навколишнього середовища.

Силова складова. До основних негативних дій, які характеризують цю складову, відносять:

- фізичні та моральні дії, спрямовані на конкретних осіб, особливо на керівників та провідних фахівців підприємства, з метою завдання шкоди їх здоров'ю (фізичному й психологічному), а також репутації та матеріальному благополуччю, що є загрозою нормальній діяльності підприємства;
- негативні дії, які завдають шкоди майну підприємства, загрожують зниженням вартості його активів та втратою економічної незалежності (доступ до конфіденційної інформації підприємства, промисловий шпionaж, дезінформація, знищення інформації тощо).

Ретроспективна складова характеризує ретроспективну оцінку ефективності використання всіх ресурсів підприємства. Необхідність вивчення динаміки показників рентабельності ресурсів підприємства зумовлюється тим, що визначивши тенденцію їх динаміки за попередні роки, можна відповідно визначити, що чекає на підприємство зараз і в майбутньому.

Для оцінки ретроспективної складової ми пропонуємо визначати показники рентабельності, а саме: рентабельність виробництва, рентабельність продукції, рентабельність продажів, рентабельність праці, рентабельність необоротних активів, рентабельність інновацій.

Для визначення комплексного показника рентабельності пропонується використовувати метод відстаней, який базується на розрахунку близькості об'єктів за порівнюваними показниками до об'єкта-еталона. Еталоном може бути середньостатистичний показник по галузі. У цьому випадку розрахунок комплексного показника ми пропонуємо здійснювати таким чином:

$$\bar{X}_i = \sqrt[m]{X_i^1 * X_i^2 * \dots * X_i^m}, \quad (3)$$

де \bar{X}_i – середній показник рентабельності i -го ресурсу підприємства;

m – номер року в аналізі;

$$\sum X_{\text{компл.}} = \left[\sum_{i=1}^n \left(1 - \frac{\bar{X}_i}{X_{\text{max}}} \right)^2 \right]^{\frac{1}{2}}, \quad (4)$$

де $\sum X_{\text{компл.}}$ – комплексний показник рентабельності ресурсів підприємства;

X_{max} – середньостатистичний показник по промисловій галузі.

Чим нижче значення комплексного показника рентабельності ресурсів підприємства тим вище рівень ретроспективної складової його безпеки. Ретроспективна складова економічної безпеки підприємства також має чотири рівні: абсолютний, задовільний, незадовільний та критичний, які можливо визначити за допомогою методів математичної статистики (табл. 1).

Якщо показник має абсолютний рівень, то йому присвоюється значення 4, задовільний – 3, незадовільний – 2, критичний – 1. Застосову-

Таблиця 1

Зведена таблиця комплексного показника рентабельності ресурсів підприємства за рівнями ретроспективної безпеки

Показники	Рівень ретроспективної безпеки			
	Абсолютна безпека	Задовільна безпека	Незадовільна безпека	Критична безпека
Kp	$0 \leq Kp < 1$	$1 \leq Kp < 1,5$	$1,5 \leq Kp < 2$	$Kp > 2$

ючи формулу середньозваженості, визначають рівень ретроспективної безпеки за узагальненим коефіцієнтом.

Висновки і пропозиції. Для виявлення логічних взаємозв'язків та з метою формування первісної аналізованої бази, був проведений ретроспективний аналіз поняття «економічна стійкість». Після цього, з метою виявлення основних характеристик об'єктів стійкості, підготовлений контент-аналіз поняття «економічна стійкість», до якого входять: бізнес-ідея, від неї залежить бізнес-модель та бізнес-план [1].

За допомогою вказаних коефіцієнтів, показників та критеріїв можливо більш достовірно визна-

чити стійку економічну безпеку підприємств, у тому числі і підприємств портової діяльності, за чотирма рівнями: абсолютна, задовільна, незадовільна та критична.

Отримані результати поглиблюють і розвивають теоретико-методичні основи оцінки стійкої економічної безпеки підприємств портової діяльності та її складових, а також для підприємств інших галузей або сфер економіки України. Вони можуть бути рекомендовані для практичного використання на підприємствах з метою виявлення «вузьких місць» та обґрунтування комплексу заходів, спрямованих на підвищення стійкості економічної безпеки.

Список літератури:

1. Ансофф І. Стратегічний менеджмент. Класичне видання / І. Ансофф. – СПб.: Пітер, 2009. – 344 с.
2. Дронов Р. Подходы к обеспечению экономической безопасности / Р. Дронов // Экономист. – 2001. – № 2. – С. 42-45.
3. Евдокимов Ф.И., Бородин О.А. Критерии оценки уровня экономической безопасности предприятия / Ф.И. Евдокимов, О.А. Бородин // Материалы международной научно-практической конференции « Проблемы обеспечения экономической безопасности ». – Донецк: РИАДон НТУ, 2001. – С. 97-98.
4. Касьянов В.С. Системный анализ в менеджменте: навчальний посібник / В.С. Касьянов, В.Н. Попов, В.П. Савченко. – М.: КНОРУС, 2007. – 304 с.
5. Кононенко О. Аналіз фінансової звітності / О. Кононенко – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2003. – 148 с.

Корецкая О. В.

Одесский национальный морской университет

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ УСТОЙЧИВОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ПОРТОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**Резюме**

В современных условиях проблема устойчивости приобретает особую актуальность для предприятий портовой деятельности. Целью работы является исследование каждой составляющей устойчивой экономической безопасности предприятия для формирования методики оценки уровня их безопасности. В статье обеспечение экономической безопасности предприятий портовой деятельности представлено как последовательность процессов активизации ресурсов для получения соответствующего уровня экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, устойчивость экономической безопасности, система экономической безопасности, оценка экономической безопасности, составляющие экономической безопасности, инновационная составляющая, ретроспективная составляющая.

Koretska O. V.

Odessa National Maritime University

MODERN APPROACHES TO THE ASSESSMENT OF STABILITY ECONOMIC SECURITY OF PORT ACTIVITIES**Summary**

In modern conditions the problem takes on special relevance of sustainability for businesses port activity. The aim is to study each component of stable economic security valuation technique to form their level of security. Article ensuring economic security of port activity are presented as a series of processes activating resources to obtain appropriate level of economic security.

Keywords: economic security, economic stability safety system of economic security, economic security valuation, the components of economic security, innovative component, retrospective component.